

ARCHITEKTURA IMBRAMOWICKIEGO KLASZTORU

Pierwsza faza rozwoju i przemian architektoniczno – urbanistycznych zespołu klasztorno – kościelnego Sióstr Norbertanek w Imbramowicach, znana jest wyłącznie z zachowanych dotychczas w archiwum klasztornym fragmentarycznych dokumentów źródłowych i historycznych oraz z wyników wstępnych badań konserwatorskich klasztoru, wykonanych w latach 1971 – 1975 przez wspomnianą już w poprzednim rozdziale H. Pieńkowską. Ale i tak większość historycznych śladów rozwoju i jego przemian w minionych stuleciach, szczególnie ze średniowiecza, tak architektonicznych jak i urbanistycznych pozostaje nadal w „ukryciu”, w substancji murów tego zespołu oraz okalającym go terenie czekając na kompleksowe, konserwatorskie ich przebadanie.

Natomiast faza barokowego rozwoju klasztoru imbramowickiego jest – w przeciwieństwie do fazy poprzedniej – szeroko udokumentowana źródłowo i opisana w licznych publikacjach XX – wiecznej literatury fachowej. Obecna architektura tego zespołu jest architekturą barokową, powstałą w latach 1710 – 1780 na gruzach poprzedniej XVI – wiecznej. Dotrwała ona w prawie niezmiennym stanie do czasów nam współczesnych, dając świadectwo sztuki architektonicznej i sztuki oraz gustów tworzących ją we wspomnianym okresie artystów. Świadczy ona również o wysokim poziomie intelektualnym osób, będących inwestorami tego wówczas wielkiego przedsięwzięcia budowlanego.

Pożar, który wybuchł w klasztorze i kościele w lipcową noc 1710 roku, strawił większość ówczesnej zabudowy klasztornej. Zniszczył też w zupełności sam klasztor i kościół, dokonując również nieodwracalnych spustoszeń w majątku ruchomym klasztoru. Między innymi spłonęła wówczas w 99% stara biblioteka klasztorna, ze zbiorami gromadzonymi od XIII w..

Tragedia ta miała miejsce za rządów w klasztorze ksieni Zofii Grothówny (1703 – 1741), która ją – wraz z późniejszym procesem odbudowy klasztoru – obszernie

opisuje w tzw. Kronice domowej klasztoru imbramowickiego, a rozpoczętą przez nią w dniu inauguracji swej funkcji, tj. w 1703 r. Ksieni Grothówna w porozumieniu z biskupem krakowskim Kazimierzem Łubieńskim i kanonikiem krakowskim Dominikiem Lochmanem i przy ich szczodrej pomocy materialnej, która trwała przez wiele lat, już w 1710 r. przystąpiła do odbudowy z zadanych przez pożar klasztorowi zniszczeń. Zamówiła ona u znanego i cieszącego się wśród ówczesnych intelektualnych elit Krakowa zasłużoną sławą architekta Kacpra Bażanka (1680 – 1726) projekt odbudowy całego klasztoru.¹

W chwili rozpoczęcia prac projektowych nad odbudową klasztoru Kacper Bażanka jako „twórca” znajdował się w komfortowej sytuacji. Nie musiał nic odnawiać, czy remontować, ponieważ – jak pisze w swej Kronice ksieni Grothówna – „wszystko zgorzało”. Dlatego też zaprojektował on klasztor i kościół na miejscu poprzedniego, zniszczonego przez pożar „od nowa”, w duchu i stylu późnego baroku rzymskiego, wykorzystując swój talent oraz wiedzę, nabytą podczas rzymskich studiów w Akademii św. Łukasza (ok. 1700 r.), tworząc dzieło architektoniczne i urbanistyczne rangi najprzedniejszej.

Będąc emocjonalnie związanym z odbudową klasztoru, K. Bażanka jako jej główny projektant, nadzorujący również na bieżąco jego odbudowę, wykonał też szereg projektów elementów wyposażenia wnętrza klasztoru i kościoła, takich jak meble, ambonki, ołtarze, ławki itp., z których większość jest jeszcze nadal używana. Bażanka pracował w klasztorze do swej przedwczesnej śmierci, tj. do roku 1726., pozostawiając po sobie wśród „mieszkanek” klasztoru jak najlepszą opinię, jako człowieka, ale również i architekt. Został on pochowany w Krakowie, w kościele św. św. Piotra i Pawła w kaplicy św. Michała Archanioła.

Odbudowa klasztoru po śmierci Bażanka ciągnęła się jeszcze przez wiele dziesięcioleci, z różnym natężeniem prac i nakładów do 1780 r., a co niezwykle istotne, była realizowana konsekwentnie według pierwotnego projektu Bażanka z 1710 r. przez „inwestora odbudowy”, tj. przez klasztor imbramowicki i kolejne jego ksieni.

¹ Kronika Ksieni, s. 38

1. Plan zagospodarowania odbudowy klasztoru z 1710 r.

Nowe założenie urbanistyczno – architektoniczne odbudowy zespołu klasztorno – kościelnego Sióstr Norbertanek w Imbramowicach, zaprojektowane na zlecenie ksieni Z. Grothówny przez Kacpra Bażankę w 1711 r. było pod każdym względem wielkim przedsięwzięciem inwestycyjnym i artystycznym. Możliwości finansowe tego małego klasztoru imbramowickiego były w owym czasie nad wyraz skąpe, aby to przedsięwzięcie w całości zrealizować. Odbudowa klasztoru była też sprawdzianem z umiejętności budowlanych i talentów twórczych dla jego autora, ale i egzaminem z dojrzałości intelektualnej osób, które ją później współfinansowały przez kilka etapów jej realizacji, tj. do 1780 r. A tu bezcenną rolę odegrali „opiekunowie” i przyjaciele klasztoru z Krakowa: biskup K. Łubieński i ks. kanonik D. Lochman, którzy na każdą prośbę ksieni klasztoru Z. Grothówny odpowiadali szczerą pomocą i bezinteresowną współpracą. Szczególnie miało to miejsce w pierwszym, niezwykle istotnym dla całej odbudowy okresie w latach 1710 – 1730.

K. Bażanka projektując ów nowy zespół klasztorno – kościelny Norbertanek w Imbramowicach, bazował na ówczesnych zdobyczach myśli architektury barokowej, szczególnie rzymskiej, kształtując go, w formie atrakcyjnych widokowo wnętrz, z proporcjonalnych w swej skali budynków. Na kanwie z pozostałości murów zewnętrznych poprzedniego kościoła klasztornego K. Bażanka stworzył nowy, jednonawowy z wydłużonymi w kierunku wschodnim prezbiterium – kościół. Do niego od strony południowej dobudował trzy dwupiętrowe oficyny mieszkalne dla zakonnic, realizując w nich wszystkie funkcje użytkowe, jakie były konieczne dla prawidłowego funkcjonowania żeńskiego klasztoru klauzurowego św. Norberta. Wewnątrz tych zabudowań Bażanka utworzył prawie kwadratowy wirydarz, który obecnie pełni funkcję małego ogrodu kwiatowego.

Przy wjeździe na teren posesji sióstr Bażanka zaprojektował reprezentacyjną bramę z dzwonnica, która doczekała się realizacji dopiero w 1780 roku. Naprzeciw wejścia do kościoła, po drugiej stronie drogi wewnętrznej klasztoru, od strony północnej zaprojektował on parterowy budynek kapelanii, który również został – jak poprzednie – oddany do użytku wiele dziesiątków lat po śmierci ich „twórcy”.²

² T. Chrzanowski, M. Kornecki, *Sztuka ziemi krakowskiej*, Kraków 1982, s. 361

Całość posesji, która ma kształt nieregularnego wieloboku o powierzchni 4,40 ha wraz z zabudową klasztorną i pomocniczą – została otoczona murem wykonanym z kamienia nieregularnego, przykrytego od góry daszkiem z gontów drewnianych.

Posesję na osi wschód – zachód przecina rzeczka Dłubnia, która w odległości kilku zaledwie metrów opływa południową część zabudowy gospodarczej klasztoru. Od strony południowej i zachodniej zabudowy klasztornej zlokalizowane są dwa klauzurowe ogrody, których pierwotne ślady z barokowego okresu ich powstania praktycznie obecnie już znikły. Ostatnim ich charakterystycznym elementem jest barokowa aleja, biegnąca na osi północ – południe od mostku, aż po figurę Najświętszej Marii Panny Niepokalanie Poczętej, znajdującą się przy ogrodzeniu południowym. Układ omawianych powyżej zabudowań tej posesji, wykonanych wg planów K. Bażanki z 1711 r. wobec nie zachowanych w archiwach jego oryginałów, zilustrowano – inwentaryzacyjnym planem zespołu klasztornego, pochodzącym z 1972 r., a sporządzonym przez p. St. Dudka (ryc. nr 21 i 22).

Wymienione powyżej zabudowania klasztorne, które dotrwały do dzisiaj w różnej kondycji „technicznej i architektonicznej” jako zespół sakralny wpisane są do rejestru Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Krakowie pod nr A-322.

2. Architektura obiektów klasztoru imbramowickiego.

Jednym z najlepiej zachowanych do naszych czasów i starannie w ubiegłych dziesięcioleciach odnowionych obiektów klasztoru imbramowickiego – jest jego kościół pod wezwaniem św. Św. Piotra i Pawła, autorstwa Kacpra Bażanki.

Kościół klasztorny

Kościół klasztorny zaprojektowany został jako przestrzeń jednonawowa, w porównaniu z dwukondygnacyjną zabudową klasztoru do niego dostawioną jako czterokondygnacyjny, z dachem dwuspadowym (o pokryciu z blachy miedzianej) przykrywającym barokowe sklepienie kościoła. Klasztor orientowany jest na kierunek wschodni, tak więc od wschodu znajduje się ołtarz główny kościoła, a od zachodu – chór zakonny. Od zachodu tylna ściana chóru graniczy z założoną na rzucie kwadratu proporcjonalną wieżą, górującą swą wysokością nad klasztorem i jego pozostałościami

zabudowaniami. Wejście do kościoła zlokalizowane jest z boku kościoła, w jego północnej elewacji, w tylnej jego części. Kościół przykryty jest dachem o konstrukcji drewnianej i jego pokryciu z blachy miedzianej.

Omawiany kościół jest budowlą murowaną z cegły i kamienia o różnorodnych wątkach muru i posiada zewnętrzne wymiary rzutu parteru 12,50 x 35,00 m. Jest on częściowo podpiwniczony, gdzie zlokalizowana jest krypta klasztoru, będąca domem „wiecznego spoczynku” dla kilkunastu pokoleń zakonnic – mieszanek klasztoru imbramowickiego.

Elewacje klasztoru trzykondygnacyjna o korpusie nawy trzyosiowym, pokryte są tynkiem wapienno – piaskowym, gładkim, pomalowane są w kolorze jasno piaskowym – praktycznie pozbawione są detalu architektonicznego, będąc w swej prostocie i skromności wyrazem charyzmatu norbertańskiego. Załączony archiwalny sztych przedstawia wygląd klasztoru oraz kościoła, widzianego od strony wschodniej ok. 1769 r. (ryc. nr 23) Prostokątne, zwieńczone od góry łukowymi nadprożami trzy okna łukowe, ich opaski, niezwykle delikatny w swojej formie profilowany gzyms kordonowy ostatniej kondygnacji, wysmukłe przypory, dzielące elewację w pionie na quasi modularne płaszczyzny oraz płaskie lizeny ponad nimi – to jedyne elementy architektoniczne, zaprojektowane przez Bażankę, organizujące architekturę elewacji bocznych kościoła. O ile te niezwykle delikatne w swej formie i oszczędne w zastosowanym w nich detalu architektonicznym elewacje kościoła realizują i symbolizują pełen pokory i skromności norbertański charyzmat zakonny, to wnętrze jego poprzez swoje bogactwo tak treści, jak formy oddają chwałę Bogu, olśniewając wiernych tak skalą architektury, jak i jej przepychu.

Świątynia ta, mająca w swym rzucie formę jednonawowej przestrzeni o kształcie wydłużonego prostokąta, zamkniętego od zachodu wspomnianą wieżą oraz chórem zakonnym, a od wschodu nieco węższym prezbiterium z półokrągłą absydą ołtarzową, od góry przesklepiona jest sklepieniem beczkowym, dekorowanym polichromiami o tematyce religijnej. Prostokątne okna, umieszczone w lunetach sklepienia wprowadzają światło dzienne do wnętrza kościoła, natomiast okrągłe okna, umieszczone w absydzie ponad gzymsem – doświetlają prezbiterium. (ryc. nr 24)

Architektura wnętrza kościoła w swej wymowie i dekoracji realizuje zatem program ideowy sakralnych wnętrz doby baroku, z charakterystyczną dla niego dekoracją malarską, rzeźbiarską, snycerską i meblarską. Cały obecny wystrój kościoła, jak i jego dekoracje malarskie i rzeźbiarskie, o czym wspomniano powyżej, pochodzą z połowy XVIII wieku i swą tematyką podkreślają i ożywiają kult chrystocentryczny świątyni. Jednonawowe wnętrze kościoła, zakończone jest od strony wschodniej prezbiterium z półokrągłą absydą, która ujęta jest z obu stron dwoma parami drewnianych kanelurowanych kolumn ze złożonymi kapitelami w porządku kompozytowym. W głębi absydy znajduje się złożony ołtarz z niską nastawą i Cyborium, w kształcie kopuły bazyliki św. Piotra w Rzymie, zajmuje dominującą, środkową część nastawy ołtarza głównego. Za głównym ołtarzem znajduje się, ujęty w prostokątną arkadę obraz ołtarzowy „Dobrego Pasterza”, przedstawiający Pana Jezusa wśród stada owiec na pastwisku. Autorem tego obrazu jest znany malarz Wilhelm, zwany Włochem, współpracujący przy odbudowie klasztoru z Kacprem Bażanką. Nad obrazem, w kartuszu, wkomponowany jest łaciński napis: „Witaj wieczny dawco, Księżę pasterzy Jezu Chryste, który dałeś życie za owce swoje”.

Na głowicach wspomnianych już dwóch par kolumn wspiera się potężny, wyraziście profilowany architraw, z owalnym kartuszem i wizerunkiem Chrystusa Ukrzyżowanego wewnątrz jego. Po bokach, na gzymsach, stoją dwie pary aniołów. Pierwsza para aniołów podtrzymuje baldachim cynobrowej barwy, wykonany z lnianej materii. Na górną część baldachimu nałożona jest duża, ażurowa korona. Tuż pod koroną widać inną parę małych aniołków również podtrzymujących baldachim. Po obu stronach ołtarza na ścianach, rozwieszono są dwa duże obrazy. Ten z lewej strony przedstawia Chrystusa w momencie przekazywania św. Piotrowi prymatu w kościele, natomiast ten z prawej przedstawia św. Piotra w chwili głoszenia Ewangelii na Areopagu w Atenach.

Prócz głównego ołtarza kościół posiada sześć barokowych, złożonych, rzeźbionych w drewnie ołtarzy, usytuowanych wzdłuż nawy świątynnej, po trzy naprzeciw siebie z każdej ze stron.

Dwa pierwsze są bogatsze w rozbudowę, figury i ornamentację. Na każdym z nich po bokach występują nieco ku przodowi po dwie wielkie, pięknie rzeźbione i

ozdobione liściastym ornamentem oraz wytwornymi główkami puttów, konsole, na których stoją w teatralnych nieco pozach figury dwóch aniołów z narzędziami męki i symbolami w rękach. Rzeźby te mają barokowy charakter, głowy ich są nieproporcjonalnie małe w stosunku do całości figury.³

Ołtarze te umieszczone są w prezbiterium. Po lewej stronie ołtarza głównego, zwanego również wielkim, znajduje się ołtarz, poświęcony Matce Bożej, z obrazem Maryi trzymającej na lewej ręce dzieciątka Jezus, malowanym w Bolonii w XVII wieku, a będącym darem biskupa Łubieńskiego natomiast zasłania do tego obrazu przedstawia scenę Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny, autorstwa Wilhelma Włocha. (ryc. nr 26) Figury św. św. Piotra i Pawła flankują tę kompozycję ołtarzową.

Po prawej stronie ołtarza głównego, znajduje się ołtarz, poświęcony św. Gertrudzie, przy którym siostry – przez zakratowane okienko – przyjmują Komunię Świętą. (ryc. nr 27) Po obu stronach tego ołtarza znajdują się rzeźby, przedstawiające św. Andrzeja i św. Tadeusza Judeę. Po lewej stronie nawy znajduje się ołtarz św. Norberta i św. Augustyna z bocznymi rzeźbami, przedstawiającymi św. Mateusza i św. Szymona. (ryc. nr 28)

Następny ołtarz po lewej stronie jest poświęcony św. Annie Samotrzeciej i jest również otoczony rzeźbami postaci św. Jakuba Starszego i św. Bartłomieja. (ryc. nr 29) Po prawej stronie nawy, znajduje się ołtarz św. Kajetana z bocznymi rzeźbami św. Filipa i św. Jakuba Młodsze. Ostatni ołtarz w kościele, znajduje się po prawej stronie, poświęcony jest św. Józefowi. Otaczają go rzeźby postaci św. Jana i św. Tomasza. Autorem wszystkich rzeźb, jak również wykonawcą ołtarzy, jest krakowski snycerz – Antoni Frąckiewicz. Ponadto jest on również wykonawcą dwóch par ambonek tzw. chińskich, zamontowanych na wys. 3,50 m. na obu bocznych ścianach prezbiterium, z których jedynie pierwsza z lewej mogła spełniać funkcję kazalnicy (prowadziły do niej schody z poziomu parteru prezbiterium). Pozostałe były atrapami, mającymi upiększać boczne ściany tej części kościoła. (ryc. nr 30)

Osobną warstwą dekoracyjną kościoła, są jego kompozycje malarskie, w szczególności na sklepieniu nawy głównej oraz jego prezbiterium. Polichromia nawy głównej przedstawia w ujęciu iluzjonistycznym moment adoracji Najświętszego Sakramentu przez św. Norberta i św., Augustyna, w łączności z siostrami z zakonu

³ Zdanowski, Klasztor i kościół, s. 40

norbertańskiego.(ryc. nr 31) Sklepienie prezbiterium kościoła ozdobione jest malarską wizją Trójcy Świętej, adorowaną przez Świętych Pańskich.

Szczególne walory artystyczne przedstawia dekoracja malarska ściany zachodniej chóru zakonnego. Tematycznie przedstawia ona rzeź Norbertanek z klasztoru w Witowie pod Piotrkowem, dokonaną przez Tatarów w 1241 r.; natomiast kompozycyjnie ujmuje ten temat w oparciu o zasady tzw. kwadratury, tj. specyficznie namalowanej perspektywy toczącej się akcji tj. rzezi zakonnicy w ich klasztornym kościele (perspektywa obrazu ulega zmianie wraz ze zmianą pozycji oglądania jej przez widza). Autorem wyżej wymienionych kompozycji malarskich na ścianach i sklepieniach kościoła jest Wilhelm, zwany Włochem, któremu pomagała jego córka. (ryc. nr 32) Również ona, po śmierci ojca w 1731 r. dokonywała kilkakrotnie poprawek oraz dokończyła zaczęte przez ojca prace, między innymi 21 – stacją „Drogę krzyżową” wkomponowaną w zaplecki stali chóru zakonnego.(ryc. nr 33)

Omawiając wystrój wewnętrzny kościoła, nie sposób nie wspomnieć o dwóch pomnikach, znajdujących się po obu stronach ołtarza głównego. Pierwszy z lewej strony (popiersie) upamiętnia fundatora klasztoru, biskupa Iwona Odrowąża, natomiast ten z prawej (również jako popiersie) upamiętnia postać głównego protektora i dobrodzieja klasztoru z początków XVIII wieku – biskupa K. Łubieńskiego. Oba pomniki wykonane są z drewna, są pozłacane. Ustawione są one na drewnianych postumentach, lakierowanych w kolorze matowej czerni.

Reasumując, w zaprojektowaniu kościoła klasztornego, jego wnętrza – Kacper Bażanka dał przykład swego niezwykłego talentu oraz umiejętności, nabytych podczas studiów w Rzymie. Ukształtował on proporcjonalnie jednonawową bryłę kościoła na osi wschód – zachód,⁴ mistrzowsko operując światłem dziennym, w doświetleniu jego całości wnętrza, jak i jego poszczególnych jego fragmentów. Okna absydy (okrągłe) i nawy (prostokątne) wpuszczają światło dzienne do wnętrza nawy w takim zakresie i natężeniu, jakiego życzył sobie Bażanka, by później odbiło się ono od zamocowanych na przeciwnych ścianach luster i stworzyło przestrzenną grę promieni i snopów światła w białą – złotą przestrzeń kościoła.⁵ Tak więc geniusz tego artysty sprawił, iż w podkrakowskiej wsi, zwanej Imbramowicami, odnajdujemy i podziwiamy perłę polskiej szkoły baroku, dla której pierwowzorem był rzymski barok

⁴ ANI, Pieńkowska, *Fabryka kościoła*, s. 22

⁵ A. Miłobędzki, *Zarys dziejów architektury w Polsce*, Warszawa 1988, s. 206

z przełomu XVII i XVIII wieku, którego twórcami byli między innymi Borromini i Rainaldi.

2.2 Zabudowa klasztoru (część mieszkalna i część gospodarcza)

Zabudowa klasztoru, o której wspomniano wcześniej, została przez K. Bażankę zaprojektowana tak, aby organizowała przestrzeń „wnętrz” klasztoru poprzez konkretną lokalizację obiektów klasztornych. Ustawienie ich w stosunku do stron świata, otaczającego ją krajobrazu, jest przemyślane tak pod kątem funkcjonalnym, jak i kompozycyjnym. W ich układzie, w sposób mistrzowski realizowana jest przez K. Bażankę barokowa zasada urbanistyczna, polegająca na tworzeniu i zabudowywaniu przestrzeni tak, aby powstały długie i krótkie perspektywy widokowe, odsłonięte widokowo na krajobraz, lub przesłonięte częściowo zabudową lub krajobrazem. Zabudowa klasztorna – mieszkalna została zaprojektowana w formie trzech dwukondygnacyjnych oficyn, częściowo podpiwniczonych i zestawionych z sobą tak, iż tworzą one bryłę geometryczną, zbliżoną w rzucie do kształtu litery C. Zabudowa ta dostawiona jest do kościoła od strony południowej – jej krótszym bokiem oraz częściowo od zachodu.⁶

Przy takim zaprojektowaniu obiektów, wykształcił się wirydarz wewnętrzny (ryc. nr 34), który obecnie pełni rolę wewnętrznego ogródka różanego. Wirydarz obiega dookoła korytarz, który spełnia podstawową funkcję komunikacyjną (poziomą) tak na parterze, jak i na I piętrze.(ryc. nr 35) Trzy klatki schodowe, zlokalizowane przy krużganku, są naturalnym połączeniem pionowym tych dwóch kondygnacji. Wokół krużganka na parterze zlokalizowane są poszczególne funkcje klasztoru, a to: furta, rozmównica, kaplica domowa, kuchnia ze spiżarnią, refektarz, oratorium, mieszkanie dla pracowników, warsztat i pomieszczenia magazynowe. Na kondygnacji I piętra umieszczone są pokoje zakonnice, nowicjatu, cele urzędowe, archiwum, biblioteka, westiarnia i łazienki, do których dostęp jest również z krużganka. Krużganek jest zabudowany i doświetlony oknami od strony wirydarza. Zespół ten wybudowany jest z muru ceglanego o grubości do 90 cm. w parterze i zaprojektowany został na układzie konstrukcyjnym dwutraktowym – podłużnym. Sklepienia parteru i piętra wykonane zostały w większości jako krzyżowe. Elewacje są

⁶ ANI, Pieńkowska, Fabryka kościoła, s. 16

tynkowane i malowane w kolorze analogicznym do koloru ścian kościoła. Oficyna wejściowa jest cofnięta do wewnątrz o ok. 10 m., w stosunku do linii, wyznaczonej przez najdalej wysuniętą część prezbiterium kościoła, przez co przed furta utworzył się prostokątny placyk, spełniający funkcję reprezentacyjnego „plateau” klasztoru. Jest on od strony wschodniej zamknięty ażurową, kutą balustradą na cokole, oraz dwuskrzydłową bramką – kratą. Prostopadle do niej przebiega wąski chodnik, prowadzący do furty klasztoru. Elewacje tej zabudowy są wyjątkowo proste i skromne, pozbawione detalu architektonicznego. Delikatnie poprowadzony wzdłuż elewacji płaski gzyms, sygnalizuje wysokość obu kondygnacji i je rozdziela na dwie połowy. Również wejście do klasztoru z łukowym nadprożem (furta) od strony wschodniej, pozbawione jest dekoracyjnych zazwyczaj form portalowych. Rytmicznie rozmieszczone na elewacji otwory okienne parteru i I piętra z delikatnymi opaskami wokół nich – są jedynymi elementami architektonicznymi, komponującymi wygląd elewacji klasztoru.(ryc. nr 36)

Od strony południowej elewacji klasztoru dobudowane są następne zabudowania – gospodarcze. Są to trzy dwukondygnacyjne oficyny murowane z cegły i kamienia, w wielu fragmentach przebudowane w ubiegłych stuleciach, tynkowane i malowane analogicznie do pozostałych zabudowań, z otworami okiennymi o znacznie luźniejszym rozstawie, w porównaniu z elewacją samego klasztoru i bez opasek i gzymsów. Oficyny te, mające tak samo układ przestrzenny analogiczny jak zabudowa klasztoru, dwoma krótszymi bokami stykają się z północną elewacją klasztoru, tworząc w ten sposób wraz z klasztorem i jego kościołem jeden zespół architektoniczno – urbanistyczny.⁷ Wewnątrz znajduje się obszerne podwórze gospodarcze, wybrukowane. W oficynach zlokalizowane są funkcje gospodarcze klasztoru, takie jak obora, kurnik, magazyny, garaż, warsztat oraz – w oficynie wschodniej – pokoje gościnne.

Wjazd gospodarczy na podwórze znajduje się w oficynie wschodniej i jest on w formie dwuskrzydłowej bramy drewnianej listwowo – spągowej o łukowym nadprożu.

Zarówno zabudowa klasztoru, jak i jego części gospodarczej jest dwukondygnacyjna, przykryta jest dachem dwuspadowym o konstrukcji drewnianej,

⁷ Tamże, s. 21

o poszyciu z blachy cynkowej. Liczne kominy dachowe klasztoru, zazwyczaj w architekturze barokowej będące osobliwymi dziełami sztuki, w przypadku klasztoru imbramowickiego, w znacznym stopniu zatraciły swój pierwotny wygląd.

2.3. Budynek dawnej szkoły

Naprzeciwko elewacji wschodniej klasztoru, tzw. Wejściowej, w odległości 45 metrów od niej, zlokalizowany jest okazały dwukondygnacyjny budynek, wzniesiony w latach 1758-1769, który na przestrzeni lat 1926–1948 (z wyłączeniem czasu II wojny światowej) służył jako budynek byłej przyklasztornej szkoły gospodarczej, opisanej w rozdziale V. Biorąc pod uwagę usytuowanie tegoż budynku względem budowli klasztoru mamy tu do czynienia z jednym z wielu rozwiązań przestrzennych, wynalezionych przez twórców architektury barokowej w Rzymie i szeroko później w Europie stosowanych. Otóż budynek szkoły jest tak usytuowany względem wschodniej elewacji klasztoru, iż sprawiają one wrażenie równoległości. Ale wrażenie to jest złudne: elewacje tych obiektów pozostają względem siebie w pozycji ukośnej, co sprawia, iż wewnątrz to ograniczone od wschodu i zachodu elewacjami tych obiektów, w sposób zupełnie zaplanowany – szeroką perspektywą otwiera się widokowo zarówno na kierunek północny, jak i południowy, wschodni i zachodni oraz ich akcenty krajobrazowe. (ryc. nr 37, 38 i 39)

Budynek szkoły jest budynkiem murowanym z cegły, dwukondygnacyjnym, z wysokim, dwuspadowym dachem „łamanym” o konstrukcji drewnianej i pokryciu obecnym z blachy cynkowej. Strop między kondygnacyjny jest drewniany belkowy, częściowo żelbetowy prefabrykowany, co jest smutną pozostałością po minionych czasach budowy socjalizmu w Polsce i w Imbramowicach również. Jest on założony na rzucie prostokąta o wymiarach 11,0 m. x 40,0 m., jest nie podpiwniczony, z dwoma przybudówkami wejściowymi (parterowymi) od strony zachodniej. Rzut jego jest dwutraktowy, na wysokości 4 osi znajduje się sień wejściowa z klatką schodową. Elewacje są również bardzo skromne i rozdzielone są poziomo – gzymsem. Rytmicznie komponowane w elewacji tak frontowej, jak i tylnej otwory okienne – dodatkowo podkreślają horyzontalny jej charakter. Podział pionowy elewacji dokonany jest w formie lizen. Elewacja frontowa jest dziesięcioosiowa, a tylna – dziewięćosiowa. W budynku tym w parterze, w czasach w których funkcjonowała

szoła, mieściły się kuchnia z jadalnią oraz klasy do nauki, natomiast pomieszczenia piętra wykorzystywano jako internat żeński. Ze względu na obecny zły stan jego techniczny – budynek jest remontowany przez imbramowicki klasztor metodą gospodarczą, z docelowym przeznaczeniem jako dom rekolekcyjny i pielgrzyma.(ryc. nr 40) Według posiadanych informacji Siostry Norbertanki nie zamierzają – przynajmniej obecnie – reaktywować w nim szkoły z internatem.

2.4. Budynek dawnego spichlerza.

Integralnie z całością barokowego założenia zespołu klasztorno – kościelnego Sióstr Norbertanek związany jest – zlokalizowany w północno – wschodniej jego stronie – budynek dawnego spichlerza. Wzniesiony on został w latach 1758 – 1769, był w pierwszej połowie XIX wieku i na początku XX wieku przebudowany (pod ówczesne potrzeby klasztoru), a swą przemyślaną lokalizacją, zamyka kompozycyjnie i widokowo to wnętrze, od strony północnej.⁸

Budynek spichlerza jest wymurowany z cegły, otynkowany, w części środkowej podpiwniczony. Piwnice jego dostępne są również z poziomu terenu, poprzez rampę, ciągnącą się w południowo – wschodniej części budynku. Przykryty jest on dachem czterospadowym, naczółkowym. Elewacje spichlerza – tynkowane, w znacznym stopniu zniszczone i – podobnie jak jego wnętrze – kwalifikują się do całościowego remontu konserwatorskiego. Układ elewacji jest trzyosiowy, w osi środkowej zlokalizowana jest brama wjazdowa. Płaski gzyms kordonowy obiega budynek wokół, poniżej okapu dachu. Płaskie lizeny zdwojone w narożach budynku, rozczłonkują elewację spichlerza na proporcjonalne części i są jedynymi ozdobami zewnętrznymi tego budynku. Obecnie w budynku nie są prowadzone jakiegokolwiek prace remontowe i konserwatorskie, co pozostaje z wielką szkodą dla tego obiektu.

2.5. Budynek kapelanii.

Do zabytkowego kompleksu budowli klasztornych należy również dom kapelana, tzw. kapelania, zbudowana w 1 poł. XVIII w., prawie naprzeciw kruchty kościelnej, po jej północnej stronie. Jest to budynek parterowy, założony na rzucie prostokąta o wymiarach 9,0 m. x 15 m., trzyosiowy z ryzalitem wejściowym,

⁸ Tamże, s. 31

zlokalizowanym na środkowej osi od frontu i zwieńczonym trójkątnym przyczółkiem. Budynek jest dwutraktowy, stropy nad parterem drewniane – belkowe z podsufitką. Elewacja frontowa rozczłonkowana jest pilastrami, budynek jest tynkowany i malowany w kolorze beżowym. Budynek pokryty jest dachem łamanym „polskim” o poszyciu gontowym. Sylwetka domu kapelana swym wyglądem przypomina typową architekturę polską – dworskową z okresu drugiej połowy XVIII wieku (ryc. nr 41). Obecnie ów budynek zamieszkuje kapelan siostr Norbertanek – ks. Eugeniusz Rutkowski.

2.6. Brama wjazdowa z dzwonnica – ogrodzenie posesji.

Od strony zachodniej, prawie w środku granicy posesji Sióstr Norbertanek, w bezpośrednim sąsiedztwie kościoła klasztornego i jego furty oraz kapelanii, znajduje się reprezentacyjna brama wjazdowa na teren klasztoru. Ukierunkowuje ona szlak drogi wjazdowej do klasztoru, która, biegnąc prawie równolegle do północnej elewacji klasztoru, na wysokości prezbiterium, łagodnym łukiem skręca pod furte klasztoru i bramę wjazdową zabudowań gospodarczych. Budowę bramy wjazdowej wraz z dzwonnica w 1780 roku, zakończono w całości projektową wizję odbudowy zespołu klasztornego, sporządzoną przez Kacpra Bażankę w 1711 roku. Projekt wykonawczy tego obiektu wykonał miechowski architekt Rojowski.⁹ Jest ona masywną budowlą rokokową, piętrzącą się w górę. Centralne miejsce w niej zajmuje arkada bramna, zwieńczona kluczem. Otaczają ją z obu stron dwa pilastry. Nad arkadą usytuowane jest duże prostokątne okno z płaskim łukiem od góry. Za nim, wewnątrz bramy, umieszczony jest dzwon. Na kondygnację tę prowadzi wewnętrzna klatka schodowa, ukryta w bocznych murach dzwonnicy, a dostępna z terenu posesji. Nad oknem dzwonnicy, w najwyższej jej części znajduje się owalny otwór z sygnaturką. Od góry dzwonnica zamknięta jest gzymsem płasko – wypukłym z pionowym akcentem rzeźby Matki Bożej i parą aniołków u Jej stóp. Ponadto boki dzwonnicy flankowane są dwoma kamiennymi rzeźbami św. Norberta i św. Augustyna, a pilastry bramy zakończone są po obu ich stronach jońskimi kapitelami i umieszczonym nad nimi gzymsem. Obróbki blacharskie wykonane są z blachy miedzianej. Budowla ta jest tynkowana i pomalowana jest w kolorze jasno –

⁹ Tamże, s. 23

piaskowym. Sąsiadując z jednej strony z ogrodzeniem klasztoru i kościoła oraz z budynkiem kapelanii od północnej strony – wkomponowuje się malowniczo w całościowy obraz reprezentacyjnego wjazdu na teren posesji Sióstr Norbertanek w Imbramowicach. W najbliższym czasie poddana ona będzie gruntownej renowacji (ryc. nr 42). Natomiast wygląd bramy wjazdowej świeżo po jej zrealizowaniu w 1780 roku okazuje zachowany w archiwum klasztornym do dzisiaj sztych (ryc. nr 43), a który również ukazuje pełnię architektury klasztorno – kościelnej od strony północno – zachodniej.

Omówiony w tym rozdziale barokowy zespół klasztorno – kościelny, pochodzący z lat 1711 – 1780 w prawie nie zmienionym kształcie, wystroju i formie, dzięki cudownym zbiegom losowym – dotrwał do czasów nam współczesnych, w swym podstawowym korpusie, w doskonałej kondycji technicznej i artystycznej. Ale o takich obiektach tego zespołu, jak dawny spichlerz czy dawna szkoła – takiego stwierdzenia nie sposób obecnie wypowiedzieć. Można tylko zaapelować do wszystkich osób dobrej woli o pilną pomoc finansową dla klasztoru, celem jak najszybszego wyremontowania obu wspomnianych budynków, a tym samym – uratowania ich dla przyszłości.

BIBLIOGRAFIA

(wybrane pozycje)

Źródła archiwalne

Archiwum Norbertanek w Imbramowicach

Kronika Ksieni Zofii Grothówny

H. Pieńkowska, Fabryka kościoła i klasztoru SS. Norbertanek w Imbramowicach (mps)

J. Zdanowski, Klasztor i kościół Sióstr Norbertanek w Imbramowicach, (mps)

Opracowania

Chrzanowski T., Kornecki M., *Sztuka ziemi krakowskiej*, Kraków 1982

Miłobędzki A., *Zarys dziejów architektury w Polsce*, Warszawa 1988